U T M U T A T Ó

az SR-51A zsebszámológép geodéziai
alkalmazásához

Készitette: a MÉM-OFTH 31045/1976.sz. intézkedése alapján
a

FÖLDMÉRÉSI INTÉZET
Asztrogeodéziai Osztályán

Nagy Pál Jenőné
tudományos főmunkatárs

Lektorálta: Szamos Viktorné

Budapest, 1977. június

Megrendelési törzsszám: 779/1977
Készült a Földmérési Intézet házi nyomdájában.
Budapest, V. Guszev u. 19.
Kiadásért felelős: Jagasics Béla igazgató
Készült: 150 példányban

BEVEZETÉS

A TEXAS INSTRUMENTS SR-51A jelü elektronikus zsebszámológépe - az utasitásainak tanusága szerint - eléggé általános felhasználásra készült, nem kimondottan geodéziai célgép. Minthogy azonban megtalálhatók benne a geodéziai számitásokat megkönnyitő beépitett függvények is, és a gép beszerzése viszonylag könnyü, eléggé elterjedt a geodéziai számitásokhoz való alkalmazása. Ezt szeretné megkönnyiteni ez az utmutató, melyben elsősorban az általunk felhasználható tulajdonságait és képességeit részletezzük a gépnek, és az egyéb számitásokat csak röviden ismertetjük.

<u>A gép néhány adata</u>:

Számtartomány: 10^{-99} nagyságrendtől, 10^{99} nagyságrendig
Beadagolási és kijelzési élesség: max. 10 számjegy
Számolási és tárolási élesség: max. 13 számjegy
Adattároló kapacitás: 3 regiszter
A számolómü regisztereinek száma: 6

I. A GÉP KEZELÉSE

Az SR-51A jelü gép kezelésének leirásában nem követjük a billentyük elhelyezkedési sorrendjét, hanem müveletfajták szerint haladunk. Az elhelyezkedési sorrenddel való kapcsolatot a 2. oldalon található ábra teremti meg, melyen feltüntettük, hogy az egyes utasitások leirása az utmutató mely oldalán található meg.

A számitási müveletek a számolómü 6 regisztere müködésének révén jönnek létre. A 6 közül négyet összevontan X regiszternek nevezznek a gépismertetések, és mivel az egyenkénti szerepüket nem részletezik, mi is kénytelenek vagyunk e mellett az összevont jelölés mellett maradni. A másik két regiszter jele Y és Z. A

		sinh	10	cosh	10	tanh	10	CA	7
2nd	3	sin	15	cos	15	tan	15	C	7
RAN#	24	CONST	20	Δ %	12	log	10	10^x	11
INV	3	PRM	24	°/o	11	lnx	10	e^x	10
VAR	22	MEAN	22	S.DEV	22	x!	11		23
x^2	11	$\sqrt{x}$	11	1/x	11	x⇄y	10	$\sqrt[x]{y}$	11
CM	7	EXC	13	PROD	13	Σ-	22	y	23
STO	13	RCL	13	SUM	13	Σ+	21	y^x	11
CD	7	~~EE~~	7	FIX PT	6			SLOPE	23
CE	7	EE	4	π	13			÷	8
								INTCP	23
7		8		9				X	8
								x'	23
4		5		6				−	8
		3						y'	23
1		2		3				+	8
0		.		+/−	4			=	8

regiszterek tartalmát ugyanezen jelek kisbetüs változatai jelölik /x,y,z/. A kijelző az x-et jeleniti meg.

A gép müködtetése a felső lapján található billentyük megnyomása utján végezhető. Legtöbbjük nem egy, hanem több funkciót lát el amit két előbillentyü /prefix/ tesz lehetővé: a

[2nd] másodfunkció-billentyü azt eredményezi, hogy az utána megnyomott billentyünek nem a felső lapjára irt elsődleges, hanem a föléje irt másodlagos szerepe érvényesül. Például a [2nd] [log / lnx] utasitáskettős nem a természetes, hanem a 10-es alapu logaritmusát számitja az x-nek. A továbbiakban a 2nd után csak a másodfunkció jelét tüntetjük fel. Az

[INV] után használt billentyünél az elsődleges funkció inverzét, [INV] [2nd] után megnyomottnál pedig a másodlagos funkció inverzét számitja, illetve végzi el a gép. Vannak olyan gépi utasitások, melyeknél az inverznek nincs értelme /pl. π , C, x:y stb./ és olyanok is, melyeknek az inverzére külön billentyü szolgál /pl. az x^2 inverzére a $\sqrt{x}$/. Az ilyen utasitások előtt az INV hatástalan marad, olyan mint ha meg sem nyomtuk volna.

Az utmutatóban a másodfunkciókat és az INV müveleteket külön részletezzük.

1. A gép bekapcsolása

A gépet a kijelző alatt, jobb oldalon lévő kapcsoló ON-állásba való billentésével kapcsoljuk be. A kijelzőn egy 0 jelenik meg. Bekapcsoláskor a gép minden regisztere üres /0 tartalmu/. A kapcsoló ellenkező irányba való átállitása kikapcsolja a gépet.

2. Beadagolás és kijelzés

A [0] [1] [2] [3] [4] [5] [6] [7] [8] [9] [·] billentyük szolgálnak az adatok gépbevitelére, a beadagolásra. Az egyes leütött számjegyek - az előzőleg leütötteket maguk előtt tólva - az X regisz-

terbe kerülnek és a kijelzőn nyomban megjelennek. Maximum 10 számjeggyel adhatunk be egy számot, a 10. után megnyomott számjegyek be sem kerülnek a gépbe; zavart azonban nem okoznak. A tizedespont csak egyszer, az először megadott helyen érvényesül: pl. 12.3.4 = 12.34

[+/-] a kijelzőn lévő szám előjelét az ellenkezőjére változtatja. Legfontosabb szerepe a beadagolt szám negativ előjelének a megadása. A beadott szám bármelyik jegye után megadhatjuk a negativ előjelet, előtte azonban nem, mert akkor elvész /kivéve a bekapcsolást és a törtéseket követő első beadást/, ezért ajánlatos megszokni, hogy következetesen az utolsó számjegy után adjuk meg. A +/- -ok párosával egymást közönbösitik, tehát a hibás előjelet - a számadat törlése nélkül - egyszerüen, a +/- ujbóli megnyomásával javithatjuk. Az

[EE] billentyü elsősorban a számok exponenciális /$p.10^q$/ alakban való beadására szolgál, amit főként igen kis és igen nagy számok beadásakor használhatunk ki. Az eddig tárgyaltak szerint beadott mantissza /p/ után megnyomjuk az EE-t, amikor is a kijelző jobb oldalán két 0 jelenik meg; ide kerül az ezután beadható egy- vagy kétjegyü exponens /q/. Ha az exponens beadását elhibázzuk, nem kell a helyesbitéshez a mantisszát kitörölnünk, hanem egyszerüen beadjuk a helyes értéket, mert minden ujonnan leütött számjegy - a korábbi egyest a tizesek helyére tólva, és a korábbi tizest kidobva - bekerül az exponensbe. Az EE utáni +/- az exponensnek ad negativ előjelet, pontosabban az exponens előjelét változtatja az ellenkezőjére. Az exponens beadása után a "."-tal vissza lehet térni a mantisszára, és az ezután megnyomott számjegyek a mantissza végére fognak felsorakozni.

Az EE billentyünek további - sok más gép rendszerétől eltérő - szerepe, hogy a kijelzés módját maradandóan exponenciálisra változtatja /bővebbet l. a 6. oldalon/.

Ha az EE-t nem frissen beadagolt mantissza után használjuk, hanem a kijelzett szám valamilyen más uton került az X regiszterbe, akkor a fentiek csak annyiban módosulnak, hogy az EE a szám ki nem jelzett részét levágja.

A beadagolás müveletét az itt tárgyaltakon kivüli bármelyik utasitás lezárja. A lezárás után beadott számjegyek már uj adatként kerülnek a kijelzőbe.

Nézzünk néhány példát a beadásra; használjuk mindegyik után a CE-t:

beadandó szám	billentyük
12,25	1 2 . 2 5
- 0,326	. 3 2 6 +/- /a . előtti 0-át nem kell beadni/
1 000 000	1 0 0 0 0 0 0 vagy 1 EE 6
0,0004	. 0 0 0 4 vagy 4 EE 4 +/-
$- 5,42 . 10^{15}$	5 . 4 2 +/- EE 1 5 vagy 5 4 2 +/- EE 1 3

Az SR-51A gép alaphelyzetben /a bekapcsolás után mindaddig, mig ellenkező utasitást nem kap/, az X regiszterben lévő számot un. csuszó-tizedes kijelzéssel jeleniti meg, ami - a számok nagysága szerint részletezve - a következőket jelenti:

A 9999999999 és 0,1 közé eső számok - amennyiben 10 jegyünél nem hosszabbak - a teljes értékükkel, jobbra rendezve, jelennek meg a kijelzőn. Például 125., 1.842, -.1234567891 stb. Az esetleges 11.-13. számjegyek a kijelzőn nem láthatók, de a 11. számjegy ≥ 5 esetben a tizediket felfelé kerekiti.

Az $x>9999999999$ és $x<0,00000000005$ eredmények kijelzésekor automatikusan exponenciális formára vált át a kijelző, de ez csak addig tart, amig ilyen kis vagy ilyen nagy szám áll az X-ben.

A 0,1 és 0,00000000005 /5.10^{-10}/ közé esőeredményeknek csak a tizedesponttól számitott 10. számjegyig terjedő része látható a kijelzőn; a 11. jegy ≥ 5 esetben a 10.-et felfelé kerekiti.

A csuszó-tizedes kijelzés nem kényelmes az esetben, ha az eredményekre csak meghatározott élességig van szükségünk, mert a nem kiirandó számjegyek elhagyása és a kerekités növeli a számitó igénybevételét. Célszerübb ilyenkor fix-tizedes /fixpontos/ kijelzésre utasitani a gépet, a

[2nd] [FIX PT] [n] -nel, melyben az n a tizedesjegyek számát jelenti, és 0-tól 8-ig terjedhet. Fixpontos kijelzésben a müveletek közben a további tizedesjegyek is megjelennek, de az eredményeket mindig a beállitott élességgel jelzi ki a kijelző, és a szám ki nem jelzett része a kijelzett utolsó számjegyre kerekitő hatással van.

Fix-tizedes kijelzésben automatikus exponenciálisra váltás csak az olyan nagy számoknál következik be, melyek egész jegyeinek száma több, mint 10 - n /pl. 7-tizedes élességü kijelzésben az ezren felüli számok/. Az átállás csak addig tart, amig ilyen nagy szám áll a kijelzőben. Kis számoknál nem következik be exponenciális kijelzésre való átváltás, még akkor sem, ha az X tartalmának egyetlen számjegye sem kerül kijelzésre /pl. 2-tizedes kijelzésben a 0,0025 0,00-nak jelződik ki/, azaz fixpontos kijelzésben a kijelző 0-ja nem jelent egyértelmüen x = 0-t. Fix-tizedes kijelzésről csuszó-tizedes kijelzésre az

[INV] [2nd] [FIX PT] vagy [2nd] [FIX PT] [9] utasitásokkal lehet visszatérni.

Szóltunk már arról, hogy az EE használata a kijelzés formáját maradandóan exponenciálisra - vagy másként nevezve lebegőpontosra változtatja, azaz a számok $p.10^q$ exponenciális alakban jelennek meg a kijelzőn. A bal oldalon megjelenő mantissza /p/ egyes nagyságrendü szám lesz, melynek élességére vonatkozóan érvényben maradnak a fixpontos kijelzésre vonatkozó utasitások, illetve a csuszó-tizedes kijelzésre irottak. A 10-es

szorzó nem látható, csak a kitevője /q/, a kijelző jobb oldalán. Az exponenciális kijelzést a

[2nd] [EE], a [C] vagy a [2nd] [CA] utasitásokkal lehet megszüntetni.

Több olyan esetről szóltunk már, amikor a kijelzőn az X regiszter tartalma nem a teljes élességgel, hanem csonkitva és kerekitve jelenik meg. Mindezen esetekre érvényes, hogy ha a számot további müveletbe vonjuk be, akkor ezekben a müveletekben a teljes értékével - az X regiszter tényleges tartalmával - vesz részt.

3. Törlések

[CE] törli az X regiszterbe beadagolt számot, de csak addig, amig vele még semmilyen müveletet nem jelöltünk ki, azaz amig a beadást valamilyen utasitással le nem zártuk. Ezután már hatástalan. Szerepe - ebből láthatóan - az elhibázott beadás helyesbitése.

[2nd] [CD], az előbbi utasitással ellentétben, akkor is törli az x-et, ha már valamilyen müveletre utasitást adtunk a beadás után vagy valamilyen számitás eredményeként jelent meg. /Szerepe nem világos, mert ilyenkor a beadagolás is törli a korábbi tartalmat./

[C] törli az X regiszter tartalmát, és a számolómüben kijelölt müveleteket. Ha korábban bekapcsolt géppel számolni kezdünk, mindig célszerü először a C-t megnyomni, mert nem tudhatjuk, nem maradt-e félbe olyan számitás, amely az eredményünket meghamisitaná.

[2nd] [CM] törli a három tároló tartalmát. A számolómü tartalmán nem változtat.

[2nd] [CA] törli a számolómü összes regiszterének és a három tárolónak a tartalmát /mindent törlő/.

4. Az alapmüveletek

⊞ ⊟ ⊠ ⊡ ⊜

Az egyszeri alapmüveletvégzéskor pontosan azt a billentyülenyomási sorrendet követjük, amivel a müveletet irógépen leirnánk: a + b = ; c - d =; e X f =; g : h =

Szavakkal elmondva, először beadjuk az első operandust, megadjuk a müvelet fajtájára vonatkozó utasitást, beadjuk a második operandus és az egyenlőségjellel kiszámittatjuk az eredményt, ami a kijelzőn nyomban megjelenik. Az első müvelet eredményét közvetlenül felhasználhatjuk a következő müvelet első operandusaként /pl. a + b = X c =/ és igy tovább.

Az alapmüveleteket nem csak az egyenlőségjel közbeiktatásával, hanem anélkül is össze tudjuk kapcsolni, ha figyelembe vesszük a gép müködését:

A ⊠ és ⊡ billentyü leütésekor a gép először megvizsgálja, hogy nincs-e a számolómüben már kijelölt, de még el nem végzett szorzás vagy osztás, és ha igen, akkor azt először elvégzi, és az eredményét küldi el első operandusként az Y regiszterbe. Ha nem volt korábban kijelölt szorzás vagy osztás, akkor magát a kijelzőben lévő számot küldi az Y-ba, a vele végzendő müvelet "feljegyzése" mellett. Az előbbi esetben a részeredmény megjelenik a kijelzőn is. Pl. a . b . c = kiszámitása:

beadás v. müvelet	kijelző /X/	Y regiszter /szorzó, osztó/
a	a	
X	/a/	a
b	b	a
X	/a.b/	a.b
c	c	a.b
=	a.b.c	/a.b/

A [+] és [-] billentyük leütésekor a gép először megnézi, hogy van-e a számolómüvében korábban kijelölt, de még el nem végzett szorzás vagy osztás, ha igen, akkor azt elvégzi, majd megnézi, hogy nem maradt-e elvégzetlen összeadás vagy kivonás, ha igen, akkor ezt is elvégzi, és ezen müveletek eredményét jelzi ki és küldi el első operandusként a Z regiszterbe. Ha nem talál elvégzetlen müveletet, akkor az X-ben álló számot küldi el a Z-be. Például a + b . c . d - e = kiszámitása:

beadás v. müvelet	kijelző /X/	Y regiszter	Z regiszter
a	a		
+	/a/		a
b	b		a
X	/b/	b	a
c	c	b	a
X	/b.c/	b.c	a
d	d	b.c	a
-	/a+b.c.d/	/b.c/	a+b.c.d
c	c	/b.c/	a+b.c.d
=	a+b.c.d-e	/b.c/	

A második szorzójel leütésekor a gép talált el nem végzett szorzást, tehát azt elvégezte - az Y-ban lévő b és az X-ben lévő c között - és az eredményt továbbitotta az Y-ba. A "-" leütésekor el nem végzett szorzást és el nem végeztt összeadást is talált. Először a szorzást végezte el - az Y-ban lévő b.c és az X-ben lévő d között - majd a szorzás eredményét adta hozzá a Z-ben lévő a-hoz, és az összeg került a Z regiszterbe.

A táblázatokban a kijelzőben lévő értékeket zárójelbe tettük, ha őket már valamilyen müveleti jellel : az Y-ba vagy Z-be küldtük. Ezzel azt akartuk érzékeltetni, hogy ilyenkor a kijelzett szám már hatásképtelenné vált, nem szerpelhet második operandusként, és ujabb alapmüveletet sem jelölhetünk

ki'vele. Szorzásnál és osztásnál 1-nek, összeadásnál és kivonásnál 0-nak kezeli a gép. Pl. 3 X = müveletekkel 3-at, 2 + = müveletekkel pedig 2-t kapunk. Ha azonban az Y-ba vagy Z-be továbbitott, de a kijelzőn még látható számmal az alapmüveleteken kivüli bármilyen más gépi müveletet végzünk /pl. tároljuk, vagy akár csak CE-t adunk rá/, akkor már ismét hatásossá válik az X-ben, és második operandusként szerepelhet. Az előbbi példákban: 3 X CE = 9 és 2 + CE = 4 lesz.

A táblázatokban az Y regiszter tartalmának olyan értékeit tettük zárójelbe, melyek ebben a regiszterben fennmaradtak ugyan, de a velük kijelölt müveletet már elvégezte a gép, ezért már nem számitanak el nem végzett müvelet első operandusának. Az ilyen bentmaradó számokat, és általában az Y bármikori tartalmát, az

[x⇄y] billentyüvel hivhatjuk elő az X-be, és tehetjük láthatóvá a kijelzőn. Ezzel egyidejüleg az X regiszter korábbi tartalma az Y-ba kerül.

5. Az egyváltozós függvények

Az egyváltozós függvények az X regiszter tartalmát /az x-et/ használják fel argumentumként, a függvény értékét nyomban kiszámitják és kijelzik. Ebben a fejezetben a szögértékekkel dolgozó függvényeket nem tárgyaljuk, nekik, mint a geodéziai számitásokban fontosabb szerepet játszóknak, külön fejezetet szentelünk.

[2nd] [sinh], [2nd] [cosh], [2nd] [tanh] a kijelzőben lévő szám hiperbolikus-függvényeit, az
[INV] [2nd] [sinh], [INV] [2nd] [cosh], [INV] [2nd] [tanh] pedig az előbbiek inverzét, az area-függvényeket számitja.

[lnx] a kijelzett szám természetes logaritmusát számitja, inverze az [e^x] függvény.

[2nd] [log] az x-nek 10-es alapu logaritmusát számitja, az inverzének /a numerus logaritmi-nek/ számitására, külön utasitás, a

[2nd] [10^x] szolgál.

[x^2] a kijelzett szám négyzetét, az

[$\sqrt{x}$] pedig a négyzetgyökét számitja.

[2nd] [x!] faktoriálist számit.

[%] az X tartalmának egy százalékát adja.

Ha a függvényekkel matematikailag hibás müveletet akarunk végeztetni /negativ számmal lnx, 2nd log, $\sqrt{x}$ vagy nem pozitiv egésszel való 2nd x!/ akkor hibajelzést kapunk: a pozitiv számnak, ill. a pozitiv egésznek megfelelő függvényérték villogva jelenik meg a kijelzőn. A hibajelzést a C-vel, lehet megszüntetni.

Az egyváltozós függvények a számitásokban elsőbbséget élveznek, a gép nyomban kiszámitja és kimutatja az eredményt, anélkül, hogy az egyéb számitásokat megszakitaná. A kiszámitott függvényértéket ugyanugy felhasználhatjuk a számitásokba való beépitésbe, mint ha beadagolt számok lennének. Például

$a + b^2 . c =$ végrehajtása:

a	+	
b	x^2	X
c	=	

6. <u>Kétváltozós függvények</u>

[y^x] tetszőleges kitevőre való hatványozás. Először beadjuk a hatványalapot, megnyomjuk az y^x billentyüt /a hatványalap az Y-ba kerül/, majd beadjuk a hatványkitevőt, végül az egyenlőségjellel - vagy ha összetett müveletet végzünk, akkor bármelyik müveleti jellel - előhivjuk az eredményt. Mivel a gép ezt a számitást logaritmus segitségével végzi, még egész kitevő esetén sem lehet a hatványalap negativ. Hibajelzésként az ab-

szolut érték hatványa villog a kijelzőben.

$\boxed{\sqrt[x]{y}}$ tetszőleges kitevővel való gyökvonál. Müködése ugyanaz, mint a hatványozó billentyüjé.

$\boxed{2nd}$ $\boxed{\Delta\%}$ az $\frac{x - y}{y}$. 100 értéket számitja. Először beadjuk az y-t, a 2nd $\Delta\%$ -kal megadjuk a müvelet mikéntjét /a szám az Y-ba kerül/, majd beadjuk az x-et, végül az egyenlőségjellel előhivjuk az eredményt. Összekapcsolt müveletekben az alapmüveleti jelek is előhivják az eredményt.

Általánosan fogalmazva, a kétváltozós függvények az összekapcsoláskor ugyanugy viselkednek, mint a szorzó és osztó utasitás, azaz ha van a gépben olyan elvégzetlen müvelet, melynek első operandusa az Y regiszterben kap helyet, akkor először azt végzi el a gép, és az eredményt küldi az Y-ba az ujonnan kijelölt müvelet első operandusaként. Például $/a.b/^c$

beadás v. müvelet	kijelző /X/	Y regiszter
a	a	
X	/a/	a
b	b	
y^x	/a.b/	a.b
c	c	a.b
=	$(a.b)^c$	/a.b/

másik példa: $\sqrt[c]{a^b}$

a	a	
y^x	/a/	a
b	b	a
$\sqrt[x]{y}$	$/a^b/$	a^b
c	c	a^b
=	$\sqrt[c]{a^b}$	$/a^b/$

A hatványozást és gyökvonást forditott sorrendben is végezhettük volna.

7. A tárolók használata

Az SR-51A gépnek három tároló regisztere, vagy röviden tárolója van, az R_1, R_2 és R_3. Az indexben lévő számok a tárolók cime, amit minden - a tárolásra vonatkozó - utasitásban meg kell adni /mi az ismertetésben n-nel helyettesitjük/. A tárolók tartalmát r_1, r_2 és r_3-mal szokás jelölni.

STO n az X regiszter tartalmát az n cimü tárolóba küldi, de a szám az X-ben is megmarad. A tároló korábbi tartalma automatikusan törlődik. A tároló a számot addig őrzi, mig oda más számot nem küldünk, vagy a tárolókat nem töröljük. Közben tetszés szerinti számban előhivhatjuk.

RCL n előhivja a cimzett tároló tartalmát az X-be, és az értéke a kijelzőn nyomban megjelenik. Az X korábbi tartalma elvész, a tároló tartalma azonban változatlanul megmarad.

2nd EXC n kicseréli a tároló és az X tartalmát, azaz az x az R_n-be kerül, a korábbi r_n pedig az X-be.

SUM n az X tartalmát hozzáadja az R_n tároló korábbi tartalmához. Az összeg a tárolóban jelentkezik, az x változatlanul megmarad.

2nd PROD n az X tartalmával megszorozza az R_n korábbi tartalmát. A szorzat a tárolóban jelentkezik, az x változatlan marad.

A tárolókra vonatkozó utasitások az egyéb gépi müveletek közé rugalmasan beépithetők, azok folyamatát nem szakitják meg. A tárolóba küldő utasitások bármikor közbeiktathatók /pl. beadagolt szám, részeredmény, függvényérték stb./ anélkül, hogy ez a számolómüben változást okozna, az előhivott számok pedig ugyanugy viselkednek mint a beadagoltak.

Lényegében tárolóhasználatnak minősithető a gépbe 13 számjegy élességgel beépitett π-nek, a billentyü megnyomásával való előhivása.

Érdekes tulajdonsága a gépnek, hogy a tárolók nem csak a tényleges cimükkel müködnek, hanem a többi egyjegyü szám is létrehozza az utasitásokat. Nevezetesen az R_1-et a 7 és a 9, az R_2-t a 0 és a 8, az R_3-at a 4, az 5 és a 6 cim is müködésbe hozza. A hibák elkerülésére azonban ajánlatosabb mindig az eredeti /1, 2 és 3/ cimeket használni.

8. Szögértékekkel kapcsolatos müveletek

Az SR-51A gép kétféle szögüzemmódban dolgozik, amit a kijelző alatt bal oldalon található R ⟷ D kapcsoló segitségével lehet szabályozni.

A kapcsoló R felöli állásában, a szögekkel kapcsolatos utasitásoknál /szögfüggvények, poláris-derékszögü koordináta-átszámitás/ az X regiszter tartalmát radiánegységben adott szögnek értelmezi a gép, és az inverzmüveletekben radiánokban adja a szögeket.

A szögüzemmód-kapcsoló D állásában a gép a szögeket decimális fokértéküeknek értelmezi, és az inverzmüveletekben kapott szögeket is ebben a mértékegységben állitja elő.

Mindkét kapcsolóállásban lehet más egységben adott szögekkel is végezni számitásokat, csak a számitásbavonás előtt át kell számitani őket a kapcsolónak megfelelő egységbe. Erről bővebben a 9. fejezetben szólunk, ebben a fejezetben feltételezzük, hogy a kapcsolót D állásban használjuk, és hogy a számitáshoz használandó szögértékeink - a szögmérőműszerek leggyakoribb beosztásának megfelelően - fok, perc, másodperc egységben állnak rendelkezésünkre.

A fok, perc, másodperc egységben adott szögeket FFF.PPMM alakban adjuk be a gépbe, ami azt jelenti, hogy a fokértékek után tizedespontot teszünk, az utána következő 1. és 2. helyre a percek, a 3. és 4. helyre a másodpercek kerülnek. A másodpercek esetleges törtrészei közvetlenül követik a másodperceket.

Az igy beadott szögeket, első lépésként decimális fokokká kell átszámitani. Az erre szóló átszámitási utasitás a

[2nd] [17]

A számitások eredményeként kapott decimális fokértékü szögeket, a kiirásuk előtt, ellenkező értelemben számitjuk át, az

[INV] [2nd] [17] [=]

utasitással, mely az eredményt FFF.PPMM alakban állitja elő. Mindkét átszámitási utasitás a szögüzemmód-beállitástól függetlenül dolgozik, azaz R állásban is ugyanazt az eredményt adja.

[sin] [cos] [tan]

utasitások az X-ben álló szög sziniszát, koszinuszát, ill. tangensét adják. A gép bármelyik negyedben adott, a teljes kört akár sokszorosan is meghaladó szögekből, helyes előjelü és a 10. számjegyig pontos függvényértéket ad. A kotangens függvényt legegyszerübben tan 1/x utasitásokkal számithatjuk ki.

[INV] [sin] [INV] [cos] [INV] [tan]

utasitások az arcus-függvényeket számitják /"visszakeresik" a szögfüggvényeket/. Negativ x-ből számitott INV sin és INV tan negativ szöget, INV cos pedig második szögnegyedbeli szöget ad. $|x|>1$ esetén alkalmazott INV sin és INV cos hibajelzést ad.

[2nd] [18]

átszámitási utasitás poláris koordinátákból derékszögüeket állit elő, a következő képletek szerint:

$Y = t \cdot \sin\delta \qquad X = t \cdot \cos\delta$

Az átszámitáshoz először a poláris távolságot adjuk be, az x⇄y utasitással bevisszük az Y regiszterbe, majd beadjuk a poláris szöget /irányszöget/, átszámitjuk decimális fokokba és csak ezután adjuk meg a 2nd 18 utasitást, mely az eredményt nyomban előállitja. Az Y koordinátát /koordinátakülönbséget/

az X regiszterben helyezi el, ez nyomban leolvasható a kijelzőn, az X koordináta /koordinátakülönbség/ pedig a t helyébe, az Y regiszterbe kerül, az x⇄y -nal jeleztethető ki./A koordináták betüjelzése éppen ellentétes a regiszterekével./

Ez az utasitás a poláris koordinátaszámitást sok esetben megkönnyiti. Sajnálatos tulajdonsága azonban, hogy az eredményül kapott Y koordinátakülönbség nem vonható össze közvetlenül /tárolóhasználat nélkül/ az álláspont koordinátájával, mert az átszámitás benne hagy a gépben egy + utasitást, és az X abszolut értékét elhelyezi a Z regiszterben, igy a 2nd 18 után alkalmazott +, - vagy = utasitások az Y + |X| eredményt váltják ki.

INV 2nd 18

átszámitási utasitás derékszögü koordinátákból poláris koordinátákat számit:

$$\delta = \text{arc tg}\,\frac{Y}{X} \qquad t = \sqrt{Y^2 + X^2}$$

Az átszámitás előtt az X koordinátát /koordinátakülönbséget/ az x⇄y -nal az Y regiszterbe kell vinni, és az X regiszterben az Y koordinátát /koordinátakülönbséget/ kell elhelyezni. Az INV 2nd 18 nyomban előállitja az eredményt, a poláris szöget /irányszöget/ az X regiszterben helyezi el, igy nyomban látható és felhasználható, a távolság az Y regiszterbe kerül, az x⇄y-nal jeleztethető ki. A kapott szögérték csak az I. és II. szögnegyedben egyezik alakilag is a mi fogalmaink szerinti irányszöggel, a III. és IV. szögnegyedbelieknél negativ szöget kapunk. Ha az irányszög csak részeredménye a számitásunknak, akkor ezzel az alaki eltéréssel nem kell törődnünk, nem kell a további számitásokhoz pozitiv szöggé alakitanunk. Ha ellenben végeredményül kaptuk a szöget, akkor a negativ értékre, a fok, perc, másodperc egységekbe való átszámitás előtt, + 3 6 0 = utasitásokat adunk. Az INV 2nd 18 ugyanis nem hagy bent a gépben semmilyen zavaró utasitást.

Néhány példa az itt tárgyalt utasitások alkalmazására:

1. Adva van egy derékszögü háromszögben az átfogó és az egyik hegyesszög. Mekkora a két befogó?

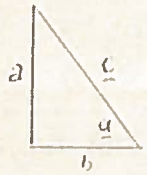

$c = 153,44$

$\alpha = 51^{o}\ 16'\ 9''$

beadás	utasitások	kiirás
153.44	x⇄y	
51.1609	2nd 17 2nd 18	119.70 /=a/
	x⇄y	96.00 /=b/

2. Egy derékszögü háromszögben az egyik befogó és az átfogó van adva. Mekkora a másik befogó és az adott befogóval szembeni hegyesszög?

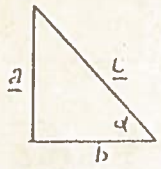

$a = 251,26$

$c = 304,42$

304.42	x^2 -	
251.26	STO 1 x^2 = $\sqrt{x}$	171.87 /=b/
	x⇄y RCL 1 INV 2nd 18	
	INV 2nd 17 =	55.3735 /=α/
	ellenőrzésül: x⇄y	304.42 /=c/

Az előbbinél rövidebben:

304.42	x^2 -	
251.26	X CE = $\sqrt{x}$	171.87
	x⇄y INV 2nd 18	
	INV 2nd 17 =	55.3735
	ellenőrzésül: x y	304.42

3. Központositsuk az s külpontosan mért távolságot!

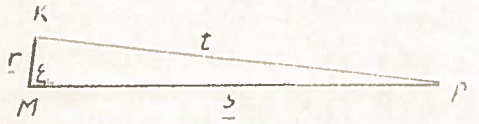

$r = 5{,}46$

$\varepsilon = 86^{o}27'45''$

$s = 1625{,}89$

$/t = \sqrt{r^2 + s^2 - 2rs.\cos\varepsilon}/$

beadás	utasitások	kiirás
5.46	STO 1 x^2 +	
1625.89	2nd PROD 1 x^2 -	
2	X RCL 1 X	
86.2745	2nd 17 cos = $\sqrt{x}$	1625.56

4. Számitsuk ki a központositási javitást!

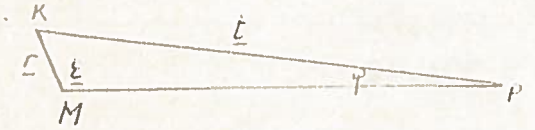

$r = 16{,}49$

$t = 549{,}87$

$\varepsilon = 124^{o}31'$

$/\varphi = \text{arc sin} / \frac{r}{t} \sin\varepsilon / \quad /$

16.49	÷	
549.87	X	
124.31	2nd 17 sin =	
	INV sin INV 2nd 17	1.2457

5. Egy általános háromszögben adva van a c oldal és a rajta fekvő két szög. Számitsuk ki az <u>a</u> oldalt!

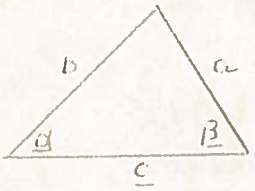

$c = 1315{,}49$

$\alpha = 48^{o}37'50''$

$\beta = 56^{o}\ 4'\ 9''$

$/a = \frac{\sin\alpha}{\sin/\alpha+\beta/} \cdot c/$

48.375	2nd 17 STO 1 sin ÷	
56.0409	2nd 17 SUM 1 RCL 1 sin X	
1315.49	=	1020.63

9. Mértékegység-átszámitások

A gépbe beépitett átszámitási állandókkal, illetve programozott átszámitási képletekkel 20 féle átszámitást lehet végezni. Az átszámitható mértékegységeket a gép hátlapján lévő táblázat tartalmazza. A feltüntetési sorrendnek megfelelő átszámitásokat a

[2nd] [xx],

az ellenkező irányuakat pedig az

[INV] [2nd] [xx]

utasitások adják, melyekben az xx, a mértékegységek megnevezésétől jobbra feltüntetett, mindig két számjegyü, 00-tól 19-ig terjedő átszámitási kód.

Az átszámitások legtöbbje az angolszász és a nemzetközi mértékegységek közötti kapcsolatot teremti meg, illetve bennünket kevéssé érintő mértékegységeket kezel. A husz közül négy átszámitással találkozhatunk a munkánkban, közülük kettőt már leirtunk /2nd 17, 2nd 18 és inverzeik/, a fennmaradó kettő:

[2nd] [14] [INV] [2nd] [14]

decimális fokértékben adott szögeket grádokba /uj fokokba/ számit át, illetve /az INV/ grádokból decimális fokértéket számit.

[2nd] [15] [INV] [2nd] [15]

decimális fokértékből radiánokat, ill. /az INV/ radiánértékből decimális fokértéket állit elő.

Mindkét átszámitás a szögüzemmód-kapcsoló állásától független, tehát - ha nehézkesen is - mind a két üzemmódban mind a három szögegységet kezelni tudjuk.

Példaként számitsuk ki a ρ értékét fok, perc, másodpercben:

1 INV 2nd 15 INV 2nd 17 = $57^{\circ}17'44,8062''$

10. Konstanssal végzett müveletek; a [2nd] [CONST] utasitás

Az SR-51A szerkezete lehetővé teszi, hogy az állandóval /konstanssal/ végzett sorozatos müveleteknél az állandó értékét és a vele végzendő müveletet csak egyszer kelljen beadni, és ezután már csak a változó értékeket kelljen kezelni. A konstansokat az itt következő táblázatokban K-val - illetve K-val és L-lel, a változókat V-vel jelöljük:

a/ egyszerü müveletek:

a müvelet képlete	végrehajtás			
$V + K$	K	[+]	[2nd] [CONST]	$V_1 =$; $V_2 =$; .....
$V - K$		[-]		
$V \cdot K$		[X]		
$V : K$		[÷]		
V^K		[y^x]		
$\sqrt[K]{V}$		[$\sqrt[x]{y}$]		
$\frac{V - K}{K} \cdot 100$		[2nd] [Δ%]		

Szavakkal elmondva: először beadjuk a konstans értékét és a vele végzendő művelet nemét /e kettőt forditva is lehet/, majd a 2nd CONST-tal azt, hogy állandóként kezelje az értéket és a müveletvégzést a gép. Az ezt követően, sorba beadott változó értékek után használt egyenlőségjel nyomban kiváltja az eredményt. A konstansmüveletre vonatkozó gépi "bejegyzést" automatikusan törli, ha a fenti utasitásokat /+, -, X stb./ használjuk. Egyéb utasitások használata azonban nem szakitja meg ezt a számitást. Például közben tárolhatunk, szögfüggvényeket számithatunk stb.

Példaképpen számitsuk át méterbe a következő öles értékü koordinátákat:

A	12 416,55	64 325,87
B	14 072,78	60 544,75

beadás	utasitás	kiirás
1.8964838	X 2nd CONST	
12416.55	=	23547.79
64325.87	=	121992.97
14072.78	=	26688.80
60544.75	=	114822.14

b/ konstansmüveletek összekapcsolása

Két konstanmüvelet összekapcsolásakor az egyik összevonás, a másik a 20. oldalon feltüntetettekből megmaradók bármelyike lehet. Változó érték egyidejüleg itt is csak egy szerepelhet.

a müvelet képlete	végrehajtás
$V \cdot K \pm L$	
$V : K \pm L$	
$V^K \pm L$	$L \left\{ \boxed{+} \atop \boxed{-} \right\} K \left\{ \boxed{X} \atop \boxed{\div} \atop \boxed{y^x} \atop \boxed{\sqrt[x]{y}} \atop \boxed{2nd}\ \boxed{\Delta\%} \right\}$ 2nd CONST $V_1 =$; $V_2 =$; ....
$\sqrt[K]{V} \pm L$	
$\frac{V - K}{K} \cdot 100 \pm L$	

Szavakkal: először az összevonóállandót adjuk meg és azt, hogy hozzá kell-e adni, vagy le kell-e vonni a másik müvelet eredményéből, ezután következik a másik állandó és a vele végzendő müvelet megadása, végül a konstansmüveletre szóló utasitás. A sorba beadott változók után az egyenlőségjel váltja ki az eredményt.

11. <u>Középérték, variancia és tapasztalt szórás számitása</u>

Az X_1, X_2, ..., X_N értékekből való középérték, variancia és tapasztalt szórás számitását a tárolók törlésével, 2nd CM vagy 2nd CA utasitással kell kezdeni. Ezután sorra beadjuk az egymás után következő X értékeket és mindegyik után

$\boxed{\Sigma +}$

utasitást adunk.

A $\Sigma+$ utasitás az X értékét hozzáadja az R_1, a négyzetét az R_2 addigi tartalmához, az R_3 tartalmához pedig hozzáad 1-et. Ez utóbbi jelenik meg a müvelet után a kijelzőn, jelezve, hogy az i-ik X-szel elvégezte az utasitást a gép. Ha valamelyik értéket hibásan adtuk be, akkor ismét beadjuk a hibás értéket, majd a

2nd $\Sigma-$

utasitással javitunk, mely ellenkező előjellel végzi ugyanazt a müveletet, mint a $\Sigma+$.

Az X_N beadása után:

$$r_1 = [X]$$
$$r_2 = [X^2]$$
$$r_3 = N = \text{kijelző}$$

A középértéket a

2nd MEAN utasitás számitja, az $\bar{X} = \frac{[X]}{N}$ képlettel.

A varanciát /szórásnégyzetet/ a

2nd VAR számitja a $VAR = \frac{[X^2] - \frac{[X]^2}{N}}{N}$ $/= \frac{[(X - \bar{X})^2]}{N}$ / képlettel.

2nd S.DEV a tapasztalt szórást az $S.DEV = \sqrt{\frac{[X^2] - \frac{[X]^2}{N}}{N-1}}$ $/= \sqrt{\frac{[(X - \bar{X})^2]}{N - 1}}$ / képlettel számitja.

E három utasitást nem csak a N-ik elem után, hanem a sorozat közben bármikor alkalmazhatjuk, majd folytathatjuk a X-ek beadását.

Ezt a müveletet felhasználhatjuk az I. csoport szerinti kiegyenlitéshez, egyenlő sulyu megfigyelések esetén. A MEAN a kiegyenlitett értéket, az S.DEV az egy mérési eredmény közéhibáját adja.

Például egy hosszat 5-ször mértünk meg, egyenlő megbizhatósággal:
$l_1 = 155,26$, $l_2 = 155,35$, $l_3 = 155,19$, $l_4 = 155,20$, $l_5 = 155,40$

beadás	utasitások		kiirás	
	2nd CA			
155.26	+			Az azonos rész /155/
155.35	+			beadása elhagyható!
155.19	+			
155.2	+			
155.4	+	2nd MEAN	155.28	
		2nd S.DEV	0.09	

12. Lineáris regresszió számitása

Ez a számitás a gép összes regiszterét lefoglalja. Mielőtt elkezdenénk 2nd CA törlést kell alkalmazni, és müvelet közben az itt tárgyaltakon kivüli utasitást nem szabad adni.

A gép az N = 2 - 99 db. kétdimenziós változók alapján, az eltérések négyzetösszege = minimum elv szerint számitja az

$$y = m.x + b$$

képlettel definiált regressziós egyenes egyenletét.

A törlés után beadjuk az összetartozó x_i, y_i értékpárokat. Az x_i után

[2nd] [x] , az y_i után [2nd] [y] utasitást adunk. N-szer ismételjük.

A 2nd y után az i jelenik meg a kijelzőn.

A regressziós egyenes iránytangensét /az m-et/ a

[2nd] [SLOPE] , az Y tengellyel való metszékét /a b-t/ pedig a

[2nd] [INTCP] utasitással lehet előhivni.

A regressziós egyenes y koordinátájával megadott pontjának x koordinátáját ugy számitjuk ki, hogy beadjuk az y-t, majd

[2nd] [x'] -vel hivjuk elő az eredményt.

Az x-ével adott pont y-ját pedig, az x beadása után a

[2nd] [y'] utasitással számithatjuk ki.

N = 2 esetén a két ponton átmenő egyenes egyenletét kapjuk.

Példaképpen számitsunk szelvényátmetszést.

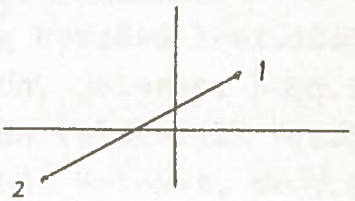

1. pont 12 625,42 57 871,49
2. " 13 555,26 60 742,86

A két szelvényvonal Y = 12 800 és X = 60 000

beadás	utasitások	kiirás
	2nd CA	
57871.49	2nd x	
12625.42	2nd y	
60742.86	2nd x	
13555.26	2nd y	
12800	2nd x'	58410.60
60000	2nd y'	13314.70

13. <u>Véletlen szám és n elem k-ad osztályu variációja</u>

[2nd] [RAN#] utasitásra egy 00-99-ig terjedhető véletlen szám jelenik meg a kijelzőn. /Az előállitásának módját a leirások nem közlik./ A véletlen számot a gép ugy kezeli, mint egy beadott értéket, ha utána számbillentyüt nyomunk meg a kijelzőn folytatódik a számsor.

N elem k-ad osztályu variációját /= $\frac{n!}{/n-k/!}$ / ugy számitjuk, hogy beadjuk az n-t, az x≷y-nal bevisszük az Y regiszterbe, beadjuk a k-t, és a

[PRM] utasitással hivjuk elő az eredményt.

$0 < n \leq 69$ és $k < n$ legyen.

II. GEODÉZIAI SZÁMITÁSOK

Ebben a fejezetben az alsógeodéziai számitások alapfeladataira közlünk utmutatókat, számitási sémákat, melyekből az összetettebb feladatok felépithetők. A sémákkal elsősorban azokat kivánjuk segiteni, akik a gépet még nem ismerik annyira, hogy maguk dolgozzák ki a számitási módszereiket, később jobb, ha ki-ki magának készíti el a saját gondolatmenetéhez leginkább simuló sémáit.

A bonyolultabb számitások sémáinak kidolgozásában nem csak ennek a gépnek a szük kapacitása korlátozott bennünket, hanem az a tapasztalat és meggyőződés is, hogy a nem programozható gépekben nem szerencsés dolog a feladatok egybekapcsolása, mert a hosszu számitások hatványozottan veszik igénybe a számitót és egyetlen hibás lépés az egész számitás megismétlését kivánja.

Nem ismételjük itt meg azokat a számitásokat, melyeket az I. részben példaként adtunk /pl. központositás, szelvényátmetszés stb/, kérjük ezér a felhasználót nézze át a korábbi példáinkat is.

1. <u>Irányszög- és távolságszámitás</u>

beadás	utasitás	kiirás
X_2	-	
X_1	= x⇄y	
Y_2	-	
Y_1	= INV 2nd 18	
	/+ 360 = ha negativ szöget kaptunk/	
	INV 2nd 17 =	δ
	x⇄y	t

2. Sokszögvonal-számitás

Két megoldást közlünk. Az a/ megoldásban - a kézi mechanikus gépekhez hasonlóan - csak a vetületeket számitjuk, a b/ megoldásban előzetes koordinátákat számitunk, majd képezzük a halmozott javitásokat, melyeket az előzetes koordinátákhoz adva a végleges koordinátákat nyerjük. Ez utóbbi a szabad sokszögvonalaknál rögtön a végleges koordinátákat adja. Mindkét megoldásban a sokszögoldalak előzetes irányszögét előzőleg, kézzel képezni kell /nem éri meg a gépi munkát/.

a/

beadás	utasitások	kiirás
t_i	x⇄y	
δ_i	2nd 17 2nd 18	Δy_i
	x⇄y	Δx_i

b/

	2nd CA 2nd FIX PT 2	
Y_K	STO 1	
X_K	STO 2	
t_{K-1}	SUM 3 x⇄y	
δ_{K-1}	2nd 17 2nd 18 SUM 1 RCL 1	Y_1 /előzetes/
	x⇄y SUM 2 RCL 2	X_1 "
t_{1-2}	ugyanaz mint a K-1-nél	
δ_{1-2}		
.		
.		
,		Y_V /mért/
		X_V "

a javitások számitása : C

dY	÷ RCL 3 = X	/az X javitásainál dX beadása/
t_1	+	j_1
	x⇄y X	
t_2	+	j_2
	x⇄y X	
⋮		

Közben a RCL 3-nál kiirjuk a $\sum t$ -t.

3. Előmetszés-számitás

beadás	utasitások /C 2nd FIX PT 2/	kiirás
Y_1	+	
X_1	X	
δ_1	2nd 17 tan STO 1 +/- STO 2 - STO 3	
Y_2	+	
X_2	X	
δ_2	2nd 17 tan SUM 2 = ÷ RCL 2 X	X_N
	RCL 1 + RCL 3 =	Y_N

4. Hátrametszés-számitás

	/C/	
α	2nd 17 tan 1/x STO 1 STO 3 X	
Y_A	2nd PROD 1 +/- STO 2	
X_A	SUM 1 = SUM 2	
β	2nd 17 tan 1/x SUM 3 X	
Y_B	SUM 2 = SUM 1 x⇄y X	
X_B	+/- SUM 1 +/- = SUM 2 RCL 3 +/- X	
Y_K	= SUM 1 x⇄y X	
X_K	+ RCL 2 = x⇄y RCL 1 INV 2nd 18	
	/ + 360 = ha negativ értéket kaptunk/	
	INV 2nd 17 =	δ_{N-K}

A δ_{N-K}-val /az uj pontról a középső meghatározó pontra menő, levezetett irányszöggel/ tájékozzuk a hátrametsző irányokat és a pont koordinátáit előmetszéssel számitjuk /1. Alappontsüritési utmutatót/.

beadás utasitások kiirás

5. Ivmetszésszámitás

/C/

X_1 -

X_2 = x⇄y

Y_1 -

Y_2 = INV 2nd 18 STO 1 x⇄y STO 2 x^2 -

t_1 x^2 +

t_2 STO 3 2nd PROD 3 x^2 = ÷ RCL 2 ÷ 2 =

INV cos + RCL 3 x⇄y RCL 1 = 2nd 18 Y_N-Y_2

C x y X_N-X_2

A kapott eredményeket a 2-es pont koordinátáival összevonva kapjuk az N pont koordinátáit.

A meghatározó pontokat ugy kell sorba venni, hogy az 1-ről a 2 felé nézve az uj pont bal kéz felé essen!

6. Bemért pontok számitása

A tárolók kis száma miatt külön kell számitani az Y, és külön az X koordinátákat. Két megoldást közlünk. Az első előtt képezni kell az abszcissza- és ordinátakülönbségeket, a második a teljes értékekkel dolgozik. Az utóbbi kevesebb munkát ad ugyan, mégis ajánlatosabb az első szerint dolgozni, mert a számitásunk helyességére ellenőrzést kapunk. Mindkettőben a mérési vonal bal oldalán levő ordináták pozitiv, a jobb oldalon lévők negativ előjelüek. Az abszcisszák közül csak a kezdőpont előtti kihosszabbitásban mértek a negativ előjelüek, a többi pozitiv. A koordinátákat előjelhelyesen kell beadni.

a/ lépésszám beadás utasitások kiirás

1. C /2nd FIX PT 2/

Y_K STO 3 -

Y_V = +/- STO 1 x⇄y

X_K -

X_V = STO 2 INV 2nd 18 C x⇄y t /számitott/

végméret 1/x 2nd PROD 1 2nd PROD 2

lépésszám	beadás	utasitások	kiirás
2.		RCL 3 +	
	Δa_1	X RCL 1 +	
	Δb_1	X RCL 2 +	Y_1
	Δa_2	X RCL 1 +	
	Δb_2	X RCL 2 +	Y_2
	⋮		
			Y_V
3.		C RCL 1 2nd EXC 2 +/- STO 1	
	Y_K	+	
	Δa_1	X RCL 1 +	
	Δb_1	X RCL 2 +	X_1
	Δa_2	a továbbiak is teljesen	
	⋮	azonosak a Y számitással	
			X_V

b/ 1. teljesen azonos az a/ megoldás 1. lépésével

2.	a_1	X RCL 1 +	
	b_1	X RCL 2 + RCL 3 =	Y_1
	a_2	X RCL 1 +	
	b_2	X RCL 2 + RCL 3 =	Y_2
	⋮		
			Y_V
3.		C RCL 1 2nd EXC 2 +/- STO 1	
	X_K	STO 3	
	a_1	X RCL 1 +	
	b_1	X RCL 2 + RCL 3 =	X_1
	a_2	a továbbiak is azonosan az	
	⋮	Y-ok számitásával	
			X_V

7. <u>Poláris koordinátaszámitás</u> /egy álláspontról több uj pont/

1.		/C/
	Y_A	STO 1
	X_A	STO 2
2.	t_i	X
	δ_i	2nd 17 STO 3 sin + RCL 1 = Y_i
		x⇄y X RCL 3 cos + RCL 2 = X_i

beadás	utasitás	kiirás
a 2. lépés másként		
t_i	x⇄y	
δ_i	2nd 17 2nd 18 STO 3 C RCL 1 + RCL 3 =	Y_i
	x⇄y + RCL 2 =	X_i

A második lépés tetszés szerinti számban ismételhető.

8. <u>Koordinátákból való területszámitás</u>

Két megoldást közlünk. Az a/ kevesebb gépi munkával jár, viszont nagyobb figyelmet igényel, mert a koordinátákat lépcsős sorrendben kell beadni, ugyanugy mint a kézi mechanikus gépekkel való számitáskor. A b/ megoldásban az összetartozó koordinátákat egymás után adjuk be.

a/	/C/	
Y_1	STO 1	
X_2	X RCL 1 - x⇄y X	
Y_3	STO 1 +	
X_4	X RCL 1 - x⇄y X	
Y_5	STO 1 +	
⋮		
Y_1	= ÷ 2 =	T

b/	/C/	
Y_1	STO 1	
X_1	STO 2	
Y_2	X RCL 2 - x⇄y 2nd EXC 1 X	
X_2	STO 2 +	
Y_3	mint az Y_2	
X_3	mint az X_2	
⋮		
Y_1	X RCL 2 - RCL 1 X	
X_1	= ÷ 2 =	T

9. Mintapéldák

A számitási sémák helyes értelmezésének kipróbálására adott mintapéldákban az adott adatokat gépi, a számitási eredményeket kézi irással tüntettük fel.

1. Irányszög- és távolságszámitás

132 jel	+	22 397,80	+	39 590,51				δ= 303 -57 -55
5 kő	+	22 989,61	+	39 191,85				t= 713,56'
					α=			
148 jel	+	23 959,23	+	39 190,32				δ= 90-05-25
5 kő	+	22 989,61	+	39 191,85				t= 969,62
					α=			

2. Sokszögvonal-számitás

128	0	0	0					+ 3158,30	+ 9458,14
	280	52	-6 56		115,13	1		- 1 (3045,24	9479,87)
11	280	52	50			113,06	21,73	3045,23	9479,87
	193	16	-6 56		102,84	1		- 1 (2951,41	9521,96)
12	294	09	40			93,83	42,09	2951,40 39	9521,96
	166	52	-6 10		123,25	1	1	- 2 (2830,44	9545,54)
13	281	01	44			120,97	23,58	2830,42 41	9545,54 55
	189	23	-6 50		99,87	1		- 3 (2736,84	9580,40
42	290	25	28			93,59	34,85	2736,81	9580,40
	249	34	-6 38		441,09	421,45	122,25	-0,03	0,00
	360	00	00						
1	080	00	30					→ -421,49	+122,26
		-	30					(+) 421,45 - 0,04	(-) 122,25 + 0,01

3.	Előmetszés-számitás								
	136 jel	23887,70	38240,15	316	39	36			
	148 jel	23959,23	39190,32	270	05	20			
5		22989,63	39191,82						
jelrud									

4.	Hátrametszés-számitás								
A=	6 jel	24798,90	39561,70	128	39	24	= α		
K=	131 jel	23162,64	39904,59	95	58	33	= β		
8 B=	129 jel	23688,56	41058,69						
jelrud				251	30	24	= δ_{γ} 131		

5.	Ivmetszésszámitás								
	136 jel	23887,70	38240,15				1308,51		
	148 jel	23959,23	39190,32				969,60		
5		- 969,60	+ 1,50						
jelrud		22989,63	39191,82						

6. Bemért pontok számitása

121								+	1246,15	-	7325,71
21	-10,42		9,24		10,42		9,24	+	1233,67	-	7331,90
22	+39,84	0		50,26		9,24		+	1284,61	-	7336,14
23	164,75	11,37		124,91		11,37		+	1408,19	-	7357,88
133	/149,15/	0			15,60		11,37	+	1390,15	-	7364,77
t_{sz}	149,20			175,17	26,02	20,61	20,61				
Δt =	+0,05										

7. Poláris koordinátaszámitás

Állaspont neve vagy száma, műszermag	Irányzott pont neve v. száma	távolság	I. és II. középértéke °	'	"	Töresszög vagy tájékozási szög °	'	"	Irányszög °	'	"	Koordináták
5 kő	132		199	25	42	104	32	13	303	57	55	5 Y = 22 989,61 X = 39 191,85
	148		345	31	58	104	33	27	90	05	25	
	11	175,85	12	24	36	z_K 104	33	50	116	58	26	Y = 23 146,33 X = 39 112,09
	12	201,16	102	09	30				206	43	20	Y = 22 899,16 X = 39 012,17

8. Koordinátákból való területszámitás

71	401,26	901,68	
72	199,18	755,43	
73	251,40	609,72	
85	448,35	499,59	
84	652,53	599,40	
83	597,74	807,24	
71	401,26	901,68	
/71	401,26	901,68	az a/-hoz
T =	116 774,3402		

Tartalomjegyzék Oldal

BEVEZETÉS 1
I. A GÉP KEZELÉSE 1
1. A gép bekapcsolása 3
2. Beadagolás és kijelzés 3
3. Törlések 7
4. Az alapmüveletek 8
5. Egyváltozós függvények 10
6. Kétváltozós függvények 11
7. A tárolók használata 13
8. Szögértékekkel kapcsolatos müveletek 14
9. Mértékegység-átszámitások 19
10. Konstanssal végzett müveletek 20
11. Középérték, variancia és tapasztalt szórás szám. 21
12. Lineáris regresszió számitása 23
13. Véletlen szám, és n elem k-ad foku variációja 24
II. GEODÉZIAI SZÁMITÁSOK 25
1. Irányszög- és távolságszámitás 25
2. Sokszögvonal-számitás 26
3. Előmetszés-számitás 27
4. Hátrametszés-számitás 27
5. Ivmetszésszámitás 28
6. Bemért pontok számitása 28
7. Poláris koordinátaszámitás 29
8. Koordinátákból való területszámitás 30
9. Mintapéldák 31